

Prof. dr. Muamer Halilbašić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Ekonomski fakultet / Faculty of Economics
Direktor Ekonomskog instituta Sarajevo /
Institute of Economics Sarajevo Director
muamer.halilbasic@efsa.unsa.ba

Prof. dr. Jasmina Osmanković
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Ekonomski fakultet / Faculty of Economics
jasmina.osmankovic@efsa.unsa.ba

UDK 330.34(497.6)

Izvorni naučni rad

LOKALNO POSLOVNO OKRUŽENJE IZ PERSPEKTIVE POSLOVNE ZAJEDNICE

BUSINESS COMMUNITY PERSPECTIVE ON LOCAL BUSINESS ENVIRONMENT

Sažetak

Lokalne vlade, odnosno jedinice lokalne samouprave, početkom ovog stoljeća reafirmirane su kao bitan učesnik u politici razvoja. Prepoznat je rastući značaj lokalnog poslovnog okruženja za lokalni ekonomski razvoj ali i razvoj na svim drugim nivoima. Lokalno poslovno okruženje može se istraživati iz različitih perspektiva. U ovom radu tema je lokalno poslovno okruženje iz perspektive poslovne zajednice, jer je uočen nedostatak istraživanja i radova lokalnog poslovnog okruženja iz ove perspektive u Bosni i Hercegovini. U tom kontekstu fokus je na tri dimenzije poslovnog okruženja. Prva dimenzija uključuje postupke, aktivnosti i usluge koje pružaju jedinice lokalne samouprave a koje imaju ili mogu imati utjecaj na poslovnu zajednicu. Druga dimenzija odnosi se na korištenje zemljišta, uređenje prostora, prostorne, urbanističke, regulacione i provedbene planove i druge relevantne dokumente, kao i proces izdavanja građevinske dozvole. I na kraju, treća dimenzija uključuje cijene i kvalitetu komunalnih usluga i lokalne infrastrukture. Sve tri dimenzije imaju svoje uporište u pravima i odgovornostima jedinica lokalne samouprave utvrđenim njihovim statutima, ustavima viših nivoa vlasti, relevantnim evropskim dokumentima, zakonima, uredbama, odredbama i praksama. U tom kontekstu postavljena su tri istraživačka pitanja. Odgovori na postavljena pitanja generiraju elemente za rješavanje uočenog problema. U radu se, kao osnovna metoda, koristi metoda ankete. Anketirano je 400 firmi sa područja Bosne i Hercegovine. Pored toga, korištene su i druge relevantne metode. Teoretsko

utemeljenje istraživanja daju teorije lokacije i teorije razvoja. Rezultati mogu biti korišteni kao inputi u evaluaciji postojećih politika i strategija jedinica lokalne samouprave ili kreiranju novih strategija lokalnog ekonomskog razvoja za treću deceniju ovog stoljeća.

Ključne riječi: *lokalno poslovno okruženje, lokalni ekonomski razvoj, Bosna i Hercegovina, poslovna zajednica, teorije lokacije, rasta i razvoja*

Summary

At the beginning of this century, local governments, local self-government units, were reaffirmed as an important participant in development policy. The growing importance of the local business environment for local economic development, but also development at all other levels, has been recognized. The local business environment can be explored from different perspectives. In this paper, the topic is the local business environment from the perspective of the business community, because there is a lack of research and works of the local business environment from this perspective in Bosnia and Herzegovina. In this context, the focus is on three dimensions of the business environment. The first dimension includes procedures, activities and services provided by local governments that have or may have an impact on the business community. The second dimension refers to land use, spatial planning, spatial, urban, regulatory and implementation plans and other relevant documents, as well as the process of issuing a building permit. Finally, the third dimension includes the prices and quality of utilities and local infrastructure. All three dimensions have their basis in the rights and responsibilities of local self-government units determined by the statutes of the local self-government unit, constitutions of higher levels of government, relevant European documents, laws, regulations, provisions, practices at relevant levels and theories. In this context, three research questions were asked. The answers to the questions asked are generated by elements to solve the observed problem. The paper uses the survey method as the basic method. 400 companies from Bosnia and Herzegovina were surveyed. In addition, other relevant methods were used. Theoretical foundations of the research are provided by location theories and growth and development theories. The results can be used as inputs in evaluating existing policies and strategies of local governments or creating new local economic development strategies for the third decade of this century.

Keywords: *Local business environment, Local economic development, Bosnia and Herzegovina, business community, location, growth and development theory*

Uvod

Uočeno je da postoji potreba istraživanja lokalnog poslovnog okruženja iz perspektive poslovne zajednice Bosne i Hercegovine, kako bi se osigurali relevantni inputi za *ex ante* i *ex post* ocjenu značaja i kvaliteta lokalnog poslovnog okruženja u cjelini i u njegovim bitnim elementima za recentnu deceniju ovog stoljeća.

Predmet istraživanja je stav poslovne zajednice Bosne i Hercegovine u vezi sa lokalnim poslovnim okruženjem ili poslovnim okruženjem jedinica lokalne samouprave. S obzirom na kompleksnost lokalnog poslovnog okruženja, u ovom radu pažnja je usmjerena na tri njegove dimenzije bazirane na statutarnim, ustavnim, zakonskim i drugim obavezama i odgovornostima lokalnih zajednica za lokalni ekonomski razvoj: prvo na postupke, aktivnosti i usluge koje pružaju općine i gradovi, kao jedinice lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini; drugo na elemente u domenu urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola; treće na cijene i kvalitetu komunalnih usluga i infrastrukture.

Teoretsko utemeljenje istraživanja daju teorije lokacije, rasta i razvoja. Cilj rada je identifikovati značaj i kvalitetu izabranih elemenata lokalnog poslovnog okruženja za poslovnu zajednicu iz perspektive same poslovne zajednice Bosne i Hercegovine u ovom stoljeću.

Iz problema, predmeta i cilja oblikuju se istraživačka pitanja. Prvo, kako poslovna zajednica ocjenjuje značaj i kvalitetu postupaka, aktivnosti i usluga lokalne zajednice za njeno poslovanje? Drugo, kako poslovna zajednica ocjenjuje značaj i kvalitetu elemenata iz domena urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola? I treće, kako poslovna zajednica ocjenjuje cijene i kvalitetu lokalnih komunalnih usluga i lokalnu infrastrukturu?

U postupku traženja odgovora na postavljena pitanja koristi se metoda ankete, kao i druge relevantne metode. Izabrana metodologija ima uporište u metodologijama korištenim u dosadašnjim istraživanjima, uočenom problemu, postavljenom cilju, oblikovanim istraživačkim pitanjima i specifičnostima izabrane teme. U oblikovanju ankete polazi se, sa jedne strane, od nadležnosti jedinica lokalne samouprave temeljem statutarnih odredbi, ustava viših nivoa vlasti, evropske povelje o lokalnoj samoupravi, zakona o principima lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini i, s druge strane, od potreba i zahtjeva poslovne zajednice prema relevantnim međunarodnim istraživanjima, kao što su istraživanja Svjetske banke, Svjetskog ekonomskog foruma, IFC-a i drugih.

Rad je strukturiran u skladu sa standardima časopisa, metodologijom i tehnologijom pisanih djela ovog tipa i obima, kao i specifičnostima teme.

Pored uvoda i zaključka, rad sadrži okvir istraživanja, metodologiju istraživanja, rezultate istraživanja i diskusiju. Sastavni dio rada su sažetak i ključne riječi na lokalnom i engleskom jeziku, popis literature i skraćenica korištenih u radu.

Rezultati istraživanja mogu biti korišteni kao inputi u evaluaciji postojećih politika i strategija jedinica lokalne samouprave ili kreiranju novih. Mogu biti poticaj i za druga istraživanja lokalnih politika, lokalnih praksi i stvarnosti lokalnih zajednica kao okvira unosnog poslovanja separatno ali i u kompleksnoj uzročno-posljedičnoj analizi međuzavisnosti stvarnosti – politike – teorije.

Okvir za istraživanje

Okvir za istraživanje poslovnog okruženja iz perspektive biznisa daju teorijska i empirijska istraživanja. Pravni okvir čine prava i obaveze jedinica lokalne samouprave sadržana u njihovim statutima, ustavima viših nivoa vlasti, međunarodnim, evropskim, nacionalnim i subnacionalnim zakonima. U tom kontekstu posebno mjesto ima Evropska povelja o lokalnoj samoupravi.

Kada je riječ o teorijskim radovima, napravljen je uvid u neke radove publicirane od 1826. godine. U najkraćem, teorijski okvir za istraživanje i razumijevanje odluke poslovnog sektora da svoje aktivnosti locira i razvija u određenim lokalnim zajednicama osiguravaju teorija lokacije, teorije rasta i razvoja. S obzirom na prostor i karakter rada, ilustracije radi, naznačavaju se neki teorijski elementi. Pritom je fokus na osnovnim zakonitostima donošenja odluke da se privredne aktivnosti smjeste na određenu lokaciju, na prostor konkretne lokalne zajednice.

Tabela 1. Elementi teorijskih i empirijskih istraživanja kao okvir za obradu teme

		Šta determinira odluku biznisa kod izbora lokacije ili lokalne zajednice?
Thunen	1826.	Troškovi transporta i radne snage, kao i geoprometni položaj
Weber	1909.	Najniži troškovi transporta, najjeftinija radna snaga, najbolji odnos aglomerativno-deglomerativnih faktora, kako bi se osigurali najniži troškovi proizvodnje.
Predohl	1925.	Mobilnost i međuzavisnost djelovanja lokacionih faktora, načelo supstitucije pri traženju optimalnog smještaja, vanekonomske faktori (ekonomsko-tehnički i historijsko-politički), racionalizacija troškova u okolnostima slobodnog izbora preferira lokacije sa što većom koncentracijom, međunarodna ovisnost, policentrični prostorni razvoj svjetske privrede.
Ritchel	1927.	Faktor historijske dinamičnosti

Christaller	1933.	Organizacija prostora
Losch	1954.	Sistem saobraćajnica kao podloga za grupiranje oko centra radi korištenja eksternih ekonomija, poboljšavanje uvjeta i lokacionih prednosti kao faktor privlačenja privrede i ljudi, aglomeriranje različitih sadržaja u prostoru
Krešić	1977.	Prirodni faktori (reljef, konfiguracija, prirodna bogatstva, demografski faktori), historijski faktori (postojeći fiksni fondovi, tradicija i radna vještina, eksterne ekonomije), tehničko-ekonomski faktori (osiguranje sirovina, tržište i prostorna struktura plasmana roba i usluga, potrebni teren, opskrba vodom, osiguranje energije (električna energija, plin, para), radna snaga i njena kvalifikaciona struktura, ostali tehnički i tehno-ekonomski faktori), ekonomsko-politički i socijalni faktori (načelo ravnomjernog razvoja, uklanjanje suprotnosti grad – selo, poljoprivredno-industrijsko područje, razlike u razvijenosti i drugo), ostali smještajni faktori (ekološki zahtjevi i ograničenja, vanekonomske faktori)
Sen	1985. 1999. 2011.	Mogućnost „vrijednog” funkcioniranja, ostvarivanje temeljnih vrijednosti i ciljeva
Porter	1990. 1998. 2008.	Podrška poslovnom okruženju; fizički resursi: obradive površine, šume, riječni tokovi, morska obala, rudno bogatstvo, nalazišta nafte, hidroenergetski potencijal, klimatski uvjeti, raspored padavina itd.; ljudski resursi: broj radne snage i njena kvalifikovanost; resursi znanja: broj visokokvalifikovane radne snage, državni i privatni instituti i univerziteti, istraživački centri, obrazovne institucije; resursi kapitala: obilje i cijena kapitala, broj poslovnih banaka, razvijenost finansijskog tržišta; infrastrukturni resursi: saobraćajna mreža, izgrađenost poštanskih veza, elektromreže, komunalna infrastruktura, komunikacioni sistemi.
Vašingtonski konsenzus Williamson	1989.	Fiskalna disciplina, preusmjeravanje prioriteta javnih i lokalnih finansija prema zdravstvu, obrazovanju i infrastrukturi, porezne reforme, osiguravanje imovinskih prava, deregulacija, liberalizacija, privatizacija, uklanjanje barijera direktnim stranim ulaganjima, afirmiranje ključne uloge privatnog sektora
Keyfitz i Dorfman (prema Todaro i Smith 2006)	1991.	Institucionalni i kulturni uvjeti: povjerenje, zakon i red, izvršavanje ugovora, sigurnost osoba i imovine, ravnoteža konkurencije i saradnje, podjela odgovornosti i razdvajanje vlasti, altruizam zajednice, društvena mobilnost, priznavanje ambicije i toleriranje konkurentnosti, materijalističke vrijednosti kao stimulacija veće proizvodnje, odgođeno nagrađivanje u svrhu veće štednje Pravne i ekonomske prakse: jasno utvrđena i razgraničena imovinska prava, procedure za utvrđivanje imovinskih prava i njihovo prenošenje, propisi iz domena trgovačkog prava i sudovi za njihovo provođenje, naročito obligacioni i zakoni o stečaju, sloboda osnivanja preduzeća u svim sektorima, osim u onim sa značajnim eksternalijama, bez pretjeranih obaveza u pogledu licenciranja, sloboda pokretanja trgovine, sloboda bavljenja

		raznim profesijama i dolazak na vlast, jednake ekonomske mogućnosti, pouzdan i efikasan sistem transfera, javna supervizija ili funkcioniranje prirodnih monopola, osiguravanje adekvatnih informacija, kupcima i prodavcima na tržištu, zaštita izbora potrošača, javno upravljanje eksternalijama, i štetnim i korisnim, te osiguravanje javnih roba, sigurnosne mreže, poticanje inovacija, naročito izdavanje i provođenje patenata i autorskih prava
Santiago konsenzus Welferson (prema Todaro i Smith 2006)	1998. 1999.	Stav da se razvoj temelji na tržištu, da vlada ne treba biti uključena u direktnu proizvodnju, da će vlada osigurati stabilnost makrosredine, infrastrukturu, javno zdravstvo, obrazovanje i obuku, transfer tehnologija, okolišno održivi razvoj i ekološku zaštitu, izvozne poticaje, pomoć privatnom sektoru u prevazilaženju neuspjeha koordinacije, osiguravanje zajedničkog rasta, kontinuirana ali umjerena regulativa i podrška finansijskim sektorima, osiguravanje osnovnih javnih dobara, kao što je pravna struktura, uključujući zaštitu imovinskih prava
Krugman	1991. 1995. 1999.	Fizički okoliš, dostupnost, pristup međunarodnoj trgovini, institucije poput zaštite privatnog vlasništva, ohrabivanje privatnog preduzetništva, ulaganja, inovacija, koncentracija proizvodnje, aglomeracija, ekonomija obima
Porter i Kramer	2006. 2011.	Društveno odgovorno poslovanje, kreiranje lanca vrijednosti
Porter i Heppelmann	2014. 2015. 2017.	Znanje, inovacije, kreativnost, organizacija, integracija, konkurentnost
UN, MDG	2000.	Ljudski kapital, infrastruktura, socijalna, ekonomska i politička prava, dobro upravljanje, saradnja s privatnim sektorom
WEF	1987– 2021.	Infrastruktura, tehnologija, finansijsko okruženje, konkurencija, inovacije, sigurnost, upravljanje, obrazovanje i ljudski kapital, zdravlje, okoliš, rizici
WB	2003– 2020.	Vrijeme i troškovi za početak biznisa, vrijeme i troškovi pribavljanja građevinske dozvole, pristup električnoj energiji, registriranje vlasništva, pristup kreditima, porezi, trgovanje preko granice, zaštita ugovora, zapošljavanje radnika, ugovori s vladom itd.
IFC	1956– 2021.	Podrška snažnom i angažiranom privatnom sektoru, posebno malim i srednjim preduzećima
Centar za lokalni ekonomski rast, UK sa LSE i Centrom za gradove LSE	2013– 2021.	Podrška rastu zaposlenosti, podrška ljudskom kapitalu, vještinama ljudi, obnavljanje područja, poboljšanje stanovanja, pristup finansijskim, pristup obrazovanju, pristup širokopojasnom internetu, pristup poslovnim savjetima, pristup obukama za zapošljavanje, inovacije, javna sfera, transport

Izvor: obrada autora

Prema tome, ključna riječ u odgovoru na postavljeno pitanje: Šta determinira odluku biznisa kod izbora lokacije ili lokalne zajednice?, jesu troškovi shvaćeni u najširem smislu riječi. Poslovni sektor bira onu lokaciju, odnosno lokalnu zajednicu koja omogućava ili osigurava najbolje moguće uvjete poslovanja.

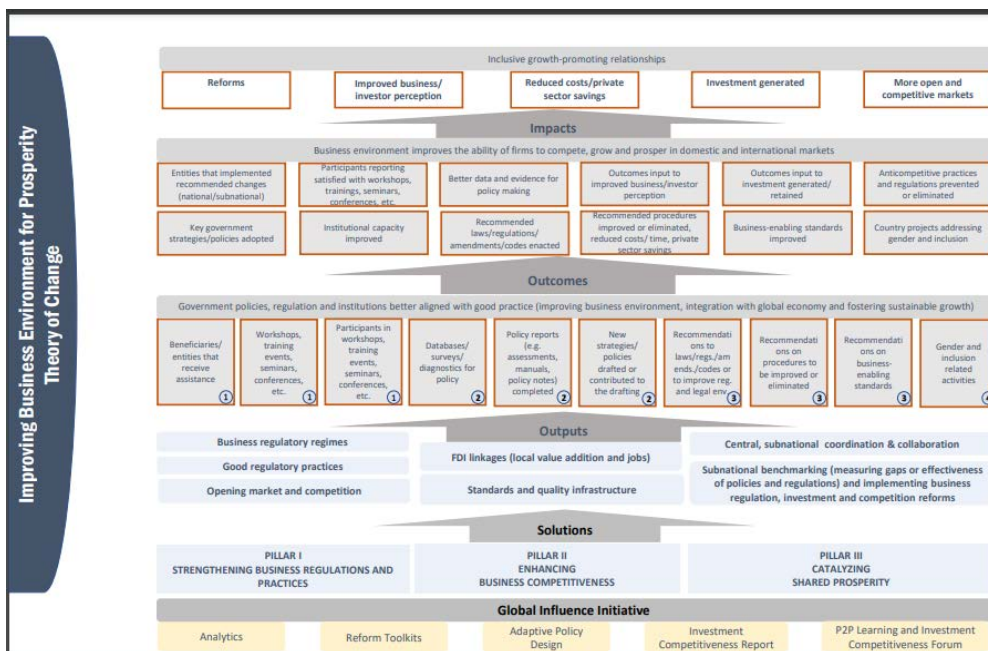
Krešić (1977) nudi dobar pregled teorija lokacije i prostornih modela. Veliku upotrebnu vrijednost za razumijevanje teme ima interpretacija klasičnih teorija razvoja (teorije linearnih faza, Harrod-Domarov model rasta, modeli strukturalnih promjena, model neokolonijalne zavisnosti, model lažne paradigme, dualističkog razvoja, model slobodnog tržišta, javnog izbora, pristupi naklonjeni tržištu), kao i suvremenih modela razvijenosti i nerazvijenosti (nova teorija rasta, teorija velikog poticaja, Kremerova teorija itd.) Todara i Smitha (2006). Sveobuhvatni pregled teorija lokalnog ekonomskog razvoja u ovom stoljeću daje Rowe. Autor pruža zanimljiv izbor radova Blakelyja, Blaira, McCanna, Lugera, Gundera, Stougha i Stimsona koji ističu ogromnu raznolikost perspektiva i okvira koji su dostupni kreatorima ekonomske politike i stručnjacima za lokalni razvoj danas (Rowe 2016).

Kada je riječ o empirijskim istraživanjima, izdvajaju se neka istraživanja i radovi, između ostalog, Svjetske banke, IFC-a, WEF-a, Center for local economic growth (LSE i Centar za gradove).

Svjetska banka, kao globalna razvojna institucija, ima posebnu odgovornost za razvoj. U tom kontekstu poseban naglasak stavlja na podršku tržištu i privatnom sektoru. Pritom respektira i druga dva ključna učesnika, javni i civilni sektor. Svjetska banka u okviru rada na izvještajima Doing Business prati sljedeće teme relevantne i za lokalno poslovno okruženje, i to: pokretanje biznisa, izdavanje građevinskih dozvola, snabdijevanje električnom energijom, upis imovine, pristup kreditima, zaštita manjinskih investitora, plaćanje poreza, međunarodna trgovina, poštovanje ugovora, rješavanje nesolventnosti i ugovaranje s vladom. Analiziraju se reforme i konvergencija. Svjetska banka omogućava pristup više od sto akademskih radova u pedeset najboljih časopisa o ovoj temi. U okviru četverogodišnji program „Poboljšanje poslovnog okruženja za prosperitet (IBEP)“ Svjetska banka (WBG) daje relevantne elemente za oblikovanje istraživanja i diskusiju rezultata. Inputi su analitika, reforme, politike, kompetitivnost, učenje i investicije. Na temelju ovih inputa ili inicijativa oblikuju se tri stuba, i to: prvi, osnaživanje regulacije i prakse poslovanja, drugi, poboljšanje poslovne kompetitivnosti i treće, kataliziranje zajedničkog prosperiteta. Solucije u okviru prvog stuba su: regulacija poslovanja, dobre prakse poslovanja i otvoreno tržište i kompeticija. U okviru drugog stuba solucije su direktne strane investicije i lokalna dodana vrijednost i poslovi, kao i

standardi i kvaliteta infrastrukture. I na kraju, u okviru trećeg stuba solucije su centralna i subnacionalna koordinacija i kolaboracija i podnacionalno mjerenje performansi (mjerenje jaza ili djelotvornosti politika i propisa) i implementacija poslovne regulative, ulaganja i reforme tržišnog natjecanja. Rezultati su poboljšanje poslovnog okruženja, integriranje sa globalnom ekonomijom i jačanje održivosti rasta, što vodi poboljšanju poslovnog okruženja, kako bi ono bilo sposobno za kompeticiju, rast i prosperitet na domaćem i međunarodnom tržištu. Ključni impakti su reforme, poboljšanje percepcije biznisa/investitora, smanjivanje troškova privatnog sektora i povećanje štednje, generiranje investicija i otvorenije i kompetitivnije tržište u funkciji promocije inkluzivnog razvoja (Svjetska banka, 2021).

Slika 1: Okvir za istraživanje Svjetske banke

Izvor: Svjetska banka (2021)

OECD okuplja zemlje članice i niz partnera koji saraduju na ključnim globalnim pitanjima na nacionalnom, regionalnom ali i lokalnom nivou. Pretraživanje na <https://www.oecd.org/> generira preko 36.000 radova o temi lokalnog poslovnog okruženja.

Seriya „Globalni izvještaj o konkurentnosti“ od svog prvog izdanja ima za cilj potaknuti kreatore politike prema dugoročnom prosperitetu. Posvećenost Svjetskog ekonomskog foruma ovoj temi ilustrira podatak da www.weforum.org nudi preko 13.000 rezultata za ključne riječi „local economic environment“. Prema Forumu, vrijeme je za razmišljanje o temeljnim pokretačima rasta i produktivnosti. Forum je posvećen prioritetima i politikama za dugoročno ponovno pokretanje ekonomskih sistema radi postizanja održivog i uključivog prosperiteta u budućnosti, oživljavanju i transformaciji pogodnog okruženja, oživljavanju i transformaciji ljudskog kapitala, oživljavanju i transformaciju tržišta te oživljavanju i transformaciji ekosistema i inovacija. U fokusu izvještaja su pametan, inkluzivan i održiv rast.

IFC (2021) polazi od stava da su snažan i angažiran privatni sektor neophodni za okončanje ekstremnog siromaštva i povećanje zajedničkog prosperiteta. Zbog toga se 60 godina fokusira na poticanje privatnih ulaganja, stvaranje tržišta i prilika tamo gdje su najpotrebniji. IFC nudi preko 4.000 različitih relevantnih dokumenata za istraživanje lokalnog poslovnog okruženja. IFC je u Bosni i Hercegovini realizirao projekt „Giljotina propisa“ u cilju stvaranja boljeg poslovnog okruženja. IFC radi pod okriljem Svjetske banke sa fokusom na unapređenju privatnog sektora i poslovnog okruženja.

Centar za lokalni rast UK (2021) podržava lokalne praktičare u pružanju učinkovite politike zasnovane na dokazima. Analizira koje su politike najefikasnije za povećanje lokalnog ekonomskog rasta. Centrom zajednički upravljaju LSE London i Centar za gradove. Rad Centra za lokalni ekonomski razvoj pokriva niz oblasti politike koje utječu na lokalni ekonomski rast, od poslovne podrške do obuke za zapošljavanje i inovacija.

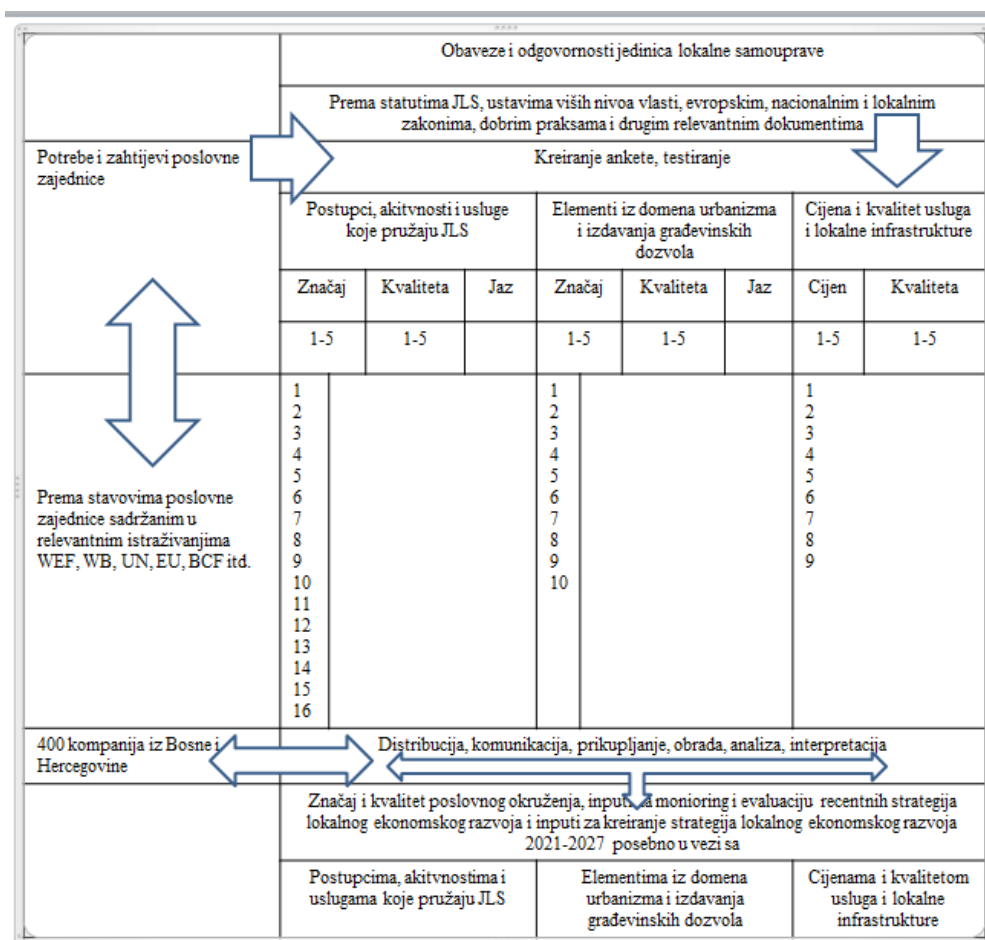
Prema tome, ako se lokalno poslovno okruženje promatra iz perspektive poslovne zajednice, teorija daje okvir za analizu, istraživanje i oblikovanje vizije, strategije i politike. Empirijska i druga istraživanja ključnih međunarodnih i drugih razvojnih institucija su prepoznala mjesto i ulogu lokalnog poslovnog okruženja u ostvarivanju temeljnih globalnih, nacionalnih, regionalnih i lokalnih i, obrnuto, vrijednosti i ciljeva, kao što su pametan, inkluzivan, održiv, kompetitivan, otporan razvoj.

Metodologija

U istraživanju se koristi kao temeljna metoda ankete, metoda analize, sinteze i kompilacije. Od kompanija je traženo da procijene važnost postupaka, aktivnosti i usluga koje pružaju jedinice lokalne samouprave na ljestvici od jedan (nema utjecaja na poslovanje kompanije) do pet (ključno za poslovanje kompanije). Od kompanija je traženo da procijene kvalitetu postupaka, aktivnosti i usluga koje pružaju jedinice lokalne samouprave na ljestvici od jedan (kompanija je potpuno nezadovoljna) do pet (kompanija je vrlo zadovoljna). Tražen je stav o sljedećim postupcima, aktivnostima i uslugama, i to: način implementacije strategije lokalnog ekonomskog razvoja, ankete poslovnog sektora, analize industrijskih grana, redovnih kontakata i komunikacija između jedinice lokalne samouprave i poslovne zajednice, kvalifikacije i vještine zaposlenih u jedinici lokalne samouprave na poslovima upravljanja razvojem, sposobnost lokalnih samouprava da privuku izravna strana ulaganja, promicanje lokalnog poslovnog sektora, poslovni kontakti i veze s drugim kompanijama (B2B), organizacija i praćenje rezultata sudjelovanja lokalnih kompanija na sajmovima, promicanje i provedba inicijativa poslovnog sektora utjecajem na politike na višim nivoima odlučivanja, organizacija treninga i konsultacija za poslovni sektor, intermunicipalna i regionalna kooperacija na lokalnom ekonomskom razvoju, podrška načelnika odjelu za ekonomiju i implementaciju biznisa, kvaliteta informacija i usluga, funkcionalnost/uvođenje „one-stop-shop“. Analizira se 16 procedura, aktivnosti i postupaka.

Od kompanija je tražena procjena važnosti izabranih elemenata u domenu urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola na skali od jedan (nema utjecaja na poslovanje kompanije) do pet (ima ključni utjecaj na poslovanje kompanije). Tražena je i ocjena kvaliteta izabranih elemenata u domenu urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola na skali od jedan (kompanija je potpuno nezadovoljna) do pet (kompanija je vrlo zadovoljna). Tražen je stav o sljedećim elementima urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola, i to: prostorni plan, regulacioni plan, učinkovitost izdavanja dozvola, učinkovitost vlade na višim nivoima, dostupnost informacija o svim postupcima izdavanja dozvola na veb-stranici jedinice lokalne samouprave, podaci o raspoloživim mjestima za investiranje, dostupnost vodiča, priručnika i obrazaca za investitore, dostupnost informacija o postojećim investitorima i svjedočanstva zadovoljnih ulagača, dostupnost električne energije, geografski informacijski sistem. Analizirano je deset elemenata vezanih za urbanizam i izdavanje građevinskih dozvola.

Tabela 2. Okvir za istraživanje

Izvor: obrada autora

I na kraju, traženo je da kompanije na ljestvici od jedan (cijena previsoka) do četiri (cijene su preniske) ocijene cijene komunalnih usluga i lokalne infrastrukture, a na skali od jedan (potpuno nezadovoljavajuće) do pet (vrlo zadovoljavajuće) ocijene njihovu kvalitetu. Tražena je ocjena cijena i kvaliteta sljedećih komunalnih usluga i infrastrukture, i to: vodoopskrba, kanalizacija, odvoz smeća, grijanje (snabdijevanje toplotnom energijom), saobraćaj, električna energija, telekomunikacije, lokalni putevi, opskrba prirodnim plinom. Analizirano je devet usluga. Kod kreiranja anketa respektirani su iskustva drugih istraživača (institucija i autora), kao što su WEF, WB, organizacije i institucije iz sistema UN i EU uz uvažavanje određenih posebnosti konkretnog prostora (izvještaj o kompetitivnosti,

lakoća poslovanja, Doing business, BCF itd.). Anketirano je 400 kompanija iz cijele Bosne i Hercegovine, kako bi se došlo do odgovora na pitanje kako lokalno poslovno okruženje izgleda iz perspektive poslovne zajednice i kako poslovna zajednica ocjenjuje iz perspektive biznisa značaj postupaka, procedura, aktivnosti i usluga lokalne samouprave, te kako ocjenjuje njihovu kvalitetu. Ankete su kreirane, testirane, distribuirane, prikupljene, obrađene, verificirane, analizirane i interpretirane. Ostvarena je i potrebna komunikacija sa kompanijama u različitim fazama pripreme, distribucije, popunjavanja, obrade, analize i interpretacije anketa.

Pored toga, korištena je analiza dosadašnjih radova o relevantnim temama, veb-stranica jedinica lokalne samouprave, pravnog okvira, publikacija i drugih bitnih dokumenata.

Empirijski rezultati i diskusija

Rezultati istraživanja prate postavljena istraživačka pitanja. Velika većina (82%) predstavnika poslovne zajednice u BiH zainteresirana je za sudjelovanje u procesima planiranja razvoja na lokalnom nivou. Smatraju ga vrlo važnim ili od presudnog značaja. Primljeni odgovori impliciraju da se strateški pristup lokalnom gospodarskom razvoju može ojačati uključivanjem više zainteresiranih poslovnih ljudi za određena pitanja.

Tabela 3. Relevantnost i kvaliteta postupaka, aktivnosti i usluga koje općine pružaju

Postupci, aktivnosti i usluge koje pružaju jedinice lokalne samouprave	Značaj	Kvaliteta	Jaz
1. Način implementacije LED strategije	3.43	3.13	-0.30
2. Ankete poslovnog sektora	3.09	2.83	-0.26
3. Analiza industrijskih sektora	3.49	2.80	-0.69
4. Redovni kontakti i komunikacija između ULG-a i poslovnog sektora	3.62	3.09	-0.53
5. Kvalifikacije i vještine zaposlenika u jedinici za upravljanje razvojem (DMU)	3.81	3.01	-0.80
6. Sposobnosti lokalnih samouprava za privlačenje izravnih stranih ulaganja	3.96	2.97	-0.99
7. Promicanje lokalnog poslovnog sektora	3.97	2.96	-1.01
8. Poslovni kontakti i veze s drugim tvrtkama (B2B)	3.83	2.80	-1.03
9. Organiziranje i praćenje rezultata sudjelovanja na sajmovima	3.26	2.78	-0.48
10. Promicanje i provedba inicijativa poslovnog sektora kroz lokalne politike	3.46	2.90	-0.56

11. Promicanje i provedba inicijativa poslovnog sektora utjecajem na razvoj politike na višim nivoima	3.66	2.84	-0.82
12. Organiziranje treninga i konsultacija za poslovni sektor	3.55	2.66	-0.89
13. Međuopćinska i regionalna saradnja na lokalnom gospodarskom razvoju	3.69	2.81	-0.88
14. Načelnikova podrška odjelu za ekonomiju i poslovni sektor	3.82	3.30	-0.52
15. Kvaliteta informacija i usluga	3.59	3.56	-0.03
16. Funkcionalnost i uvođenje „one-stop-shop“	3.78	3.25	-0.53

Izvor: obrada autora

Napomena: Procjena važnosti izvršena je na ljestvici 1–5, gdje je 1 = nema utjecaja na moje poslovanje, dok je 5 = ključno za moje poslovanje. Ocjena kvalitete provedena je na ljestvici 1–5, gdje je 1 = potpuno sam nezadovoljan, a 5 = vrlo sam zadovoljan.

Samo trećina ispitanih tvrtki bila je svjesna usluga koje nude lokalne uprave, dok druge nisu imale informacije (13%) ili su bile vrlo ograničene informacije (56%). Najčešće su informacije dobivali osobnom posjetom općinskoj zgradi (51%). Najčešće se koriste razne administrativne usluge, izdavanje dozvola i poticaji. Popisi usluga koje bi ispitanici željeli da općine nude su različiti i bili su specifični za pojedine općine. Međutim, prevladavaju informacije o poticajima za poslovnu potporu (povoljni izvori finansiranja, potpore za potporu, nova potpora za zapošljavanje itd.). Također su bili zainteresirani za poboljšanje učinkovitosti u pružanju administrativnih usluga. Administrativna tromost i neučinkovitost navedene su kao najčešće administrativne prepreke s kojima se tvrtke susreću na lokalnom nivou.

Uzimajući u obzir važnost i kvalitetu različitih postupaka, aktivnosti i usluga koje nude lokalne uprave, tabela 3 pokazuje da je najveći „jaz“ između važnosti (koliko ispitanici smatraju važnost nekih aspekata) i zadovoljstva (koliko su ispitanici zadovoljni onim što dobiju u tim aspektima) zabilježen s obzirom na promicanje lokalnog poslovnog sektora i općinskih usluga vezanih za uspostavljanje poslovnih kontakata i veza, sposobnosti lokalnih vlasti za privlačenje izravnih stranih ulaganja, organizaciju specijalističkih obuka i konsultacija za poslovni sektor, međuopćinsku i regionalnu saradnju za lokalni gospodarski razvoj, promicanje i provedbu inicijativa poslovnog sektora utječući na razvoj politika na višim nivoima itd. Međutim, ocjene zadovoljstva su niže od ocjena značajnosti po svim parametrima, što implicira da općine trebaju obratiti pažnju i ojačati te aspekte. Savjet koji su ispitanici najčešće naveli u vezi s nadogradnjom usluga je povećati brzinu i učinkovitost pružanja usluga.

Značajan dio ispitanika (39%) nije bio svjestan da ekonomska vijeća postoje na općinskom nivou, ili su smatrali da je to nevažno (6%), dok su drugi smatrali da je ovo pitanje važno ili vitalno (55%). S druge strane, gotovo svi ispitanici (96%) vjeruju da je javno-privatni dijalog u njihovom gradu ili općini važno pitanje. S druge strane, samo je 3% potpuno zadovoljno trenutnom kvalitetom ovog dijaloga. Drugi su zadovoljni, ali smatraju da postoji još prostora za poboljšanje (34%), mogli su ili ne htjeli navesti svoje preferencije (25%) ili su nezadovoljni. Sve ovo ukazuje na to da općine moraju uložiti napore za daljnju nadogradnju privatno-javnog partnerstva i dijaloga.

Tabela 4. Elementi u domenu urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola

Elementi	Značaj	Kvaliteta	Jaz
1. Prostorni plan	3.43	3.25	-0.18
2. Regulacijski plan	3.43	3.21	-0.22
3. Učinkovitost izdavanja dozvola	3.95	3.31	-0.64
4. Učinkovitost vlada na višem nivou	3.80	2.96	-0.84
5. Dostupnost informacija o svim postupcima izdavanja dozvola na veb-stranicama ULG-a	3.80	3.19	-0.61
6. Podaci o raspoloživim mjestima za ulaganje	3.72	2.92	-0.80
7. Dostupnost vodiča, priručnika i obrazaca za investitore	3.62	2.81	-0.81
8. Dostupnost informacija o postojećim ulagačima/svjedočanstva zadovoljnih ulagača	3.37	2.67	-0.70
9. Dostupnost elektroničkog sistema upravljanja predmetima	3.54	2.56	-0.98
10. Geografski informacijski sistem	3.26	2.74	-0.52

Izvor: obrada autora

Napomena: Procjena važnosti provedena je na ljestvici 1–5, gdje je 1 = nema utjecaja na moje poslovanje, dok je 5 = ključno za moje poslovanje. Ocjena kvalitete provedena je na ljestvici 1–5, gdje je 1 = potpuno sam nezadovoljan, a 5 = vrlo sam zadovoljan.

Većina ispitanika je u posljednjih deset godina izgradila ili proširila vlastiti poslovni prostor. Tokom tog procesa većina njih (75%) bila je zadovoljna pruženim podacima, ali je trajanje izdavanja dozvola navedeno kao ključna prepreka.

S obzirom na značaj i kvalitetu različitih elemenata urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola, tabela 4 pokazuje da je najveći „jaz“ između značaja i zadovoljstva zabilježen po pitanju dostupnosti elektroničkog sistema

upravljanja predmetima, nakon čega slijedi učinkovitost vlade na višem nivou, dostupnost vodiča, priručnika i obrazaca za investitore te informacije o dostupnim mjestima za ulaganje. Kao i u prethodnom slučaju, u svim elementima ocjene zadovoljstva su niže u odnosu na značaj, što implicira da postoji prostor za poboljšanja. Najčešće ponuđena preporuka u ovom domenu odnosi se na povećanje brzine i učinkovitosti izdavanja dozvola.

Na pitanje o korištenju veb-stranice lokalne uprave/LED agencije, većina ispitanika (51%) izjavila je da ju nije koristila, dok su je drugi koristili samo sporadično (42%) ili redovno (7%). Obično su najčešće tražili osnovne podatke o općini, podatke za kontakt i natječaje. Četvrtina ispitanika tvrdila je da nije zadovoljna podacima koji su trenutno dostupni na veb-stranici.

Tri od deset preduzeća uzoraka obaviješteno je o aktivnostima lokalne uprave radi privlačenja ulaganja. Kao glavne prednosti općina, ove tvrtke su navele strateški položaj (blizina granice EU) i neiskorištene prirodne resurse. Manje od polovice tvrtki (39%) bilo je zadovoljno kvalitetom postojećih promidžbenih i marketinških aktivnosti lokalnih vlasti u privlačenju ulaganja.

Većina ispitanika (63%) nije informirana o nivou zaduživanja općina, iako većina njih (89%) smatra da je ovo pitanje važno za privatni sektor. Gotovo polovica ispitanika (46%) izjavila je da su u posljednjih pet godina lokalne samouprave finansirale cestovnu i komunalnu infrastrukturu relevantnu za poslovni sektor. Glavna korist koju su naveli je povećanje cestovne infrastrukture, što im je olakšalo poslovanje.

Većina tvrtki (75%) u uzorku planirala je zapošljavanje novih radnika u sljedeće dvije godine.

Značajan udio ispitanika (44%) primijetio je da trenutno tržište rada, uglavnom zbog niske kvalitete obrazovnog sistema, ne zadovoljava njihove potrebe za radnom snagom. Prosječna ocjena za trenutne napore lokalne uprave na poboljšanju radne snage iznosi 2,69 bodova (na ljestvici 1–5, gdje je 1 = prilično nezadovoljavajuće i 5 = vrlo zadovoljavajuće).

Ispitanici su ocijenili važnost javno-privatnog partnerstva kao modela za pružanje komunalnih usluga s prosjekom 3,27 (na ljestvici 1–5, gdje je 1 = nema utjecaja na moje poslovanje, a 5 = ključno za moje poslovanje). Mnogi uviđaju nedostatak praktičnog znanja kako model JPP-a funkcionira kao glavna prepreka za poboljšanje ove vrste pružanja javnih usluga.

Većina (77%) svih ispitanika nije bila svjesna planova kapitalnih ulaganja lokalne uprave, niti je sudjelovala u procesu planiranja kapitalnih ulaganja (85%). Štoviše, manje od polovice (46%) vjeruje da lokalne vlasti ne pružaju

jasne informacije o dostupnosti infrastrukture u poslovnim zonama. Jedan od četiri ispitanika ikada je podnio pritužbu ili prijedlog lokalnoj upravi u vezi s komunalnim uslugama. Dvije trećine njih je otkrilo da su lokalne samouprave reagirale pravodobno i na odgovarajući način.

Tabela 5 prikazuje percepciju nivoa cijena i zadovoljstvo kvalitetom komunalnih usluga i infrastrukture. Niža prosječna vrijednost za atribut „cijene“ otkriva da ispitanici smatraju da je usluga skuplja. S druge strane, niža prosječna vrijednost atributa „kvaliteta“ ukazuje na niži nivo zadovoljstva uslugom. Ipak, tabela otkriva da ispitanici percipiraju usluge opskrbe električnom energijom kao prilično skupe, dok su najzadovoljniji uslugama odlaganja smeća, vodoopskrbe i kanalizacije.

Relativno mali broj ispitanika (14%) pristupio je pogodnostima u smislu smanjenja naknada, isplata poticaja i subvencija za nova izravna ulaganja, koje su nudile lokalne samouprave. Na ljestvici 1–5 (1 = potpuno nezadovoljavajuće, 5 = vrlo zadovoljavajuće) ispitanici su ocijenili transparentnost politike poticaja prosječnom ocjenom 2,91. Na istoj ljestvici prosječna ocjena adekvatnosti poticaja bila je 2,78.

Tabela 5. Cijena i kvaliteta komunalnih usluga i infrastrukture

Komunalne usluge i infrastruktura	Cijena	Kvaliteta
1. Vodosnabdijevanje	2,22	3.69
2. Kanalizacija	2.35	3.51
3. Odvoz smeća	2.42	3.74
4. Grijanje	2.11	3.08
5. Prevoz	2.38	3.43
6. Električna energija	1.65	2.98
7. Telekomunikacije	1.74	3.42
8. Lokalni putevi	2.27	3.01
9. Opskrba prirodnim plinom	1.67	3.00

Izvor: obrada autora

Napomena: cijene su ocijenjene na ljestvici 1–4, pri čemu je 1 = cijene previsoke i 4 = cijene su preniske; kvaliteta je ocijenjena na ljestvici 1–5, pri čemu je 1 = potpuno nezadovoljavajuće i 5 = vrlo zadovoljavajuće.

Većina ispitanika (79%) nije znala nudi li lokalna vlada elektroničke usluge. Štoviše, 93% je izjavilo da nikada nisu koristili bilo koju elektroničku uslugu. Samo jedna trećina vjeruje da veb-stranice lokalne vlade dopuštaju interakciju s predstavnicima poslovnog sektora, 31% vjeruje da to nije tako, a ostatak (34%) nema saznanja o ovom pitanju.

Iz perspektive poslovne zajednice posebno je značajna promocija poslovnog sektora (3,97). Poslovni sektor je najnižu ocjenu u vezi sa značajem za poslovanje dao anketiranju poslovnog sektora (3,09). Svi odgovori na

šesnaest postavljenih pitanja u vezi sa procedurama, aktivnostima i uslugama koje osigurava lokalna zajednica za poslovni sektor sa stanovišta njihovog značaja za ovaj sektor su ocijenjeni u rasponu od 3,09 do 3,97 (0,88). Najznačajniji i najkvalitetniji elemenat iz perspektive poslovne zajednice je izdavanje građevinskih dozvola. Svi elementi prema značaju su ocijenjeni u rasponu od 3,26 do 3,95, a po kvaliteti od 2,56 do 3,31.

Značaj postupaka, aktivnosti i usluga lokalne zajednice za poslovnu zajednicu poslovna zajednica je ocijenila prosječnom ocjenom 3,62, značaj elemenata urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola ocjenom 3,59.

Kada je riječ o kvalitetu, postupci, aktivnosti i usluge lokalne zajednice su ocijenjeni prosječnom ocjenom 2,98, elementi urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola ocjenom 2,96. Kvaliteta komunalnih usluga i lokalne infrastrukture je ocijenjena prosječnom ocjenom 3,32.

Tabela 6. Stav poslovne zajednice prema lokalnom poslovnom okruženju

Stav poslovne zajednice prema lokalnom poslovnom okruženju										
Postupci, aktivnosti i usluge JLS				Elementi urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola				Komunalne usluge i lokalna infrastruktura		
	Significance	Quality	Gap		Significance	Quality	Gap		Cijena	Kvaliteta
1	3,43	3,13	-0,3	1	3,43	3,25	-0,18	1	2,22	3,69
2	3,09	2,83	-0,26	2	3,43	3,21	-0,22	2	2,35	3,51
3	3,49	2,8	-0,69	3	3,95	3,31	-0,64	3	2,42	3,74
4	3,62	3,09	-0,53	4	3,8	2,96	-0,84	4	2,11	3,08
5	3,81	3,01	-0,8	5	3,8	3,19	-0,61	5	2,38	3,43
6	3,96	2,97	-0,99	6	3,72	2,92	-0,8	6	1,65	2,98
7	3,97	2,96	-1,01	7	3,62	2,81	-0,81	7	1,74	3,42
8	3,83	2,8	-1,03	8	3,37	2,67	-7	8	2,27	3,01
9	3,26	2,78	-0,48	9	3,54	2,56	-0,98	9	1,67	3
10	3,46	2,9	-0,56	10	3,26	2,74	-0,52		2,09	3,32
11	3,66	2,84	-0,82		3,59	2,96				
12	3,55	2,66	-0,89							
13	3,69	2,81	-0,88							
14	3,82	3,3	-0,52							
15	3,59	3,56	-0,03							
16	3,78	3,25	-0,53							
	3,62	2,98								

Izvor: Obrada autora

Prema tome, poslovni sektor je prosječnom ocjenom postupke, aktivnosti i usluge jedinica lokalne samouprave rangirao na prvo mjesto, a elemente urbanizma i izdavanja građevinske dozvole na drugo mjesto. Po kvaliteti, poslovni sektor je na prvo mjesto pozicionirao komunalne usluge i lokalnu infrastrukturu, na drugo mjesto postupke, aktivnosti i usluge lokalnih zajednica, a na treće elemente urbanizma i izdavanja građevinske dozvole. Istraživanje ukazuje na potrebu daljnjih poboljšanja po svim elementima i dimenzijama, a posebno na elementima koji imaju ispodprosječnu ocjenu. Istraživanje nudi i informaciju da poseban značaj za poslovni sektor ima sposobnost lokalnih zajednica da privuku direktne strane investicije i izdavanje građevinske dozvole. Nasuprot tome, poslovni sektor je geografski informacijski sistem i analize poslovnog sektora ocijenio kao najmanje značajne. U deset elemenata u okviru principa, aktivnosti i usluga je potrebno, kao i u pet elemenata vezanih za urbanizam i građevinske dozvole i u četiri elementa vezana za cijene i kvalitetu komunalnih usluga i lokalnu infrastrukturu, raditi na podizanju kvalitete. Fokus bi trebalo staviti na elemente koje je poslovni sektor nominirao kao iznadprosječno značajne.

Tabela 7. Fokus budućih napora i politika lokalne zajednice

	Broj elemenata ispod prosjeka	
	Značaj	Kvaliteta
Principi, aktivnosti i usluge	7 ¹	10 ²
Elementi urbanizma i građevinska dozvole	5 ³	5 ⁴
Cijene i kvaliteta komunalnih usluga i lokalna infrastruktura	3 ⁵	4 ⁶

¹ Način implementacije strategije lokalnog ekonomskog razvoja, anketa poslovnog sektora, analiza industrijskog sektora, organiziranje i praćenje rezultata sudjelovanja na sajmovima, promicanje i provedba inicijativa poslovnog sektora kroz lokalne politike, organiziranje treninga i obuka, kvaliteta informacija i usluga šalter-sale.

² Anketa poslovnog sektora, analiza industrijskog sektora, sposobnost JLS za privlačenje FDI, promicanje lokalnog poslovnog okruženja, B2B, organizacija i praćenje rezultata na sajmovima, promicanje i provedba inicijativa lokalnog sektora u lokalnom gospodarskom razvoju.

³ Prostorni plan, regulacioni plan, dostupnost informacija o postojećim investitorima i njihovom zadovoljstvu, dostupnost elektroničkog sistema upravljanja predmetima, geografski informacijski sistem.

⁴ Podaci o raspoloživim mjestima za investiranje, dostupnost vodiča, priručnika i obrazaca za investitore, dostupnost informacija o postojećim investitorima i njihovom zadovoljstvu, dostupnost elektroničkog sistema upravljanja predmetima, geografski informacijski sistem.

⁵ Električna energija, telekomunikacije, opskrba prirodnim plinom.

⁶ Grijanje, električna energija, lokalni putevi, opskrba prirodnim plinom.

Rezultati provedenog istraživanja korespondiraju sa elementima teorijskog okvira, sa rezultatima drugih empirijskih istraživanja, sa politikama relevantnih međunarodnih organizacija i institucija koje imaju odgovornosti i u području lokalnog i globalnog razvoja, kao i sa pravima i obavezama lokalnih zajednica utvrđenim relevantnim pravnim okvirom njihovog djelovanja.

Zaključak

Uočen je interes i potreba za istraživanje lokalnog poslovnog okruženja iz perspektive poslovne zajednice. Lokalni kreatori politika preuzimaju nova ovlaštenja u pogledu ekonomskog razvoja, a s tim dolazi i odgovornost za dokazivanje da su njihove intervencije u politici utjecajne, efikasne i učinkovite.

Predmet istraživanja je stav poslovne zajednice Bosne i Hercegovine u vezi sa lokalnim poslovnim okruženjem ili poslovnim okruženjem jedinica lokalne samouprave. Fokus je na tri dimenzije lokalnog poslovnog okruženja bazirane na statutarnim, ustavnim, zakonskim i drugim obavezama i odgovornostima lokalnih zajednica za lokalni ekonomski razvoj. Prva su postupci, aktivnosti i usluge koje pružaju općine i gradovi, kao jedinice lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini sa 16 elemenata. Druga su elementi u domenu urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola sa deset elemenata. Treća su cijene i kvaliteta komunalnih usluga i infrastrukture sa devet elemenata.

S obzirom da su identifikovani značaj i kvaliteta izabranih elemenata lokalnog poslovnog okruženja za poslovnu zajednicu iz perspektive same poslovne zajednice Bosne i Hercegovine u XXI stoljeću, postignut je postavljeni cilj.

Poslovna zajednica ocjenjuje značaj, aktivnosti i usluge lokalne zajednice za njeno poslovanje prosječnom ocjenom 3,62 (maksimalna ocjena je pet), a kvalitetu sa 2,98 (jaz -0,64). Poslovna zajednica ocjenjuje značaj elemenata iz domena urbanizma i izdavanja građevinskih dozvola prosječnom ocjenom 3,59, kvalitetu sa 2,96 (jaz -0,63). Cijene lokalnih komunalnih usluga i lokalne infrastrukture poslovna zajednica je ocijenila prosječnom ocjenom 2,09, a kvalitetu sa 3,32. U okviru dimenzije postupci, aktivnosti i usluge lokalnih zajednica posebnu pažnju bi trebalo fokusirati na: anketu poslovnog sektora, analizu industrijskog sektora, sposobnost JLS za privlačenje FDI, promicanje lokalnog poslovnog okruženja, B2B, organizaciju i praćenje

rezultata na sajmovima, promicanje i provedbu inicijativa lokalnog sektora u lokalnom gospodarskom razvoju. U okviru urbanizma i građevinskih dozvola pažnju je potrebno usmjeriti na kvalitetu podtaknutu raspoloživim mjestima za investiranje, dostupnost vodiča, priručnika i obrazaca za investitore, dostupnost informacija o postojećim investitorima i njihovom zadovoljstvu, dostupnost elektroničkog sistema upravljanja predmetima, geografski informacijski sistem. I na kraju, u okviru komunalnih usluga i lokalne infrastrukture napore je potrebno usmjeriti na grijanje, električnu energiju, lokalne puteve, opskrbu prirodnim plinom. Pritom je potrebno respektirati one elemente koje je poslovni sektor ocijenio posebno značajnim za poslovanje.

Uvid u dosadašnja istraživanja je pokazao da postoji veliki interes za temu i na teorijskom i na empirijskom nivou. Temom se bave u kontinuitetu i sistematski ključne razvojne institucije na svim nivoima, kao i najznačajnije akademske institucije i predstavnici akademske zajednice.

Elementi teorijskog okvira, provedena empirijska istraživanja, recentne politike na svim nivoima, kao i pravni okvir djelovanja lokalnih zajednica nude argumente za postavljeni problem, predmet, ciljeve, istraživačka pitanja, izabranu metodologiju, rezultate istraživanja i oblikovanje politika u narednom periodu.

Rezultati mogu biti korišteni kao inputi u evaluaciji postojećih politika i strategija jedinica lokalne samouprave ili kreiranju novih za period do 2027. godine, ali i kao poticaj za daljnje i dublje istraživanje teorijskih i empirijskih radova o ovoj temi.

Literatura

1. Centre for local economic growth, LSE London School of Economics and Political Science, UK <https://lse.ac.uk/>
2. International Finance Corporation <https://www.ifc.org>
3. Krešić, I., 1977. *Prostorna ekonomija: osnove teorije lokacija, razmjena i organizacije u prostoru*. Zagreb: Informator.
4. Krugman, P., 1991. *Geography and Trade*. Massachusetts: MIT Press.
5. Krugman, P., 1995. *Development, Geography, and Economic Theory (Ohlin Lectures)*. Massachusetts: MIT Press.
6. Krugman, P. et al. 1999. *The Spatial Economy – Cities, Regions and International Trade*. Massachusetts: MIT Press.
7. Local Environment and Economic Development LEED <https://ecosystemsknowledge.net/apply/local-economy/LEED>

8. Losch, A., 1954. *The economics of location*. New Haven: Yale University Press.
9. Millennium Development Goals <https://www.un.org/millenniumgoals/>
10. Norton, R.D. 1999. *The Geography of the New Economy*. Reprint. Edited by Scott Loveridge and Randall Jackson. WVU Research Repository, 2021. <https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/29/>.
11. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) <https://www.oecd.org>
12. Porter, M. E., 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
13. Porter, M. E., 1998. *On Competition*, Boston: Harvard Business School. New York: Free Press.
14. Porter, M. E., Kramer, M. R. 2006. Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, December 2006, pp. 78–92.
15. Porter, M. E., 2008. The Five Competitive Forces That Shape Strategy. *Harvard Business Review*, January 2008, pp. 79–93.
16. Porter, M. E., Kramer, M. R. 2011. Creating Shared Value, *Harvard Business Review*, Jan/Feb 2011, Vol. 89 Issue 1/2, pp. 62–77.
17. Porter, M. E., Heppelmann, J. E. 2014. How Smart, Connected Products are Transforming Competition. *Harvard Business Review*, November 2014, pp. 65–88.
18. Porter, M. E., Heppelmann, J. E. 2015. How Smart, Connected Products are Transforming Companies. *Harvard Business Review*, October 2015, pp. 97–114.
19. Porter, M. E., Heppelmann, J. E. 2017. Why Every Organization Needs an Augmented Reality Strategy. *Harvard Business Review*, November 2017, pp. 46–62.
20. Regional Science Association International (RSAI) <https://www.regionalscience.org/>
21. Rowe, E. J., 2016. *Theories of Local Economic Development - Linking Theory to Practice*. London: Routledge.
22. Rushton, G. (1979). *Optimal Location of Facilities*. Reprint. Edited by Randall Jackson. WVU Research Repository, 2020. <https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/23/>.
23. Sen, A., 1985. *Commodities and Capabilities*. New York, NY: North-Holland Sole distributors for the U.S.A. and Canada, Elsevier Science Publishing Co.
24. Sen, A., 1999. *Development as Freedom*. Oxford: University Press.
25. Sen, A., 2011. *The Idea of Justice*. Cambridge Massachusetts Harvard: University Press.
26. Sustainable Development Goals <https://sdgs.un.org/goals>
27. Todaro, P. M., Smith, C. S., 2006. *Ekonomski razvoj*. Sarajevo: Šahinpašić.
28. Web book of regional science <https://rri.wvu.edu/web-book>, <http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/browse?type=lcs&key=Regional%20economics>

29. Webber, J. M., 1984. *Industrijska lokacija*. Scientific Geography #3; Beverly Hills et al: SAGE publikacije, [http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/browse?type=lcsbc&key= Regional%20economics](http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/browse?type=lcsbc&key=Regional%20economics).
30. Weber, A., 1909. Theory of the Location of Industries. <https://escholarship.org/uc/item/1k3927t6>.
31. White, S., 2018. *Creating a better local business environment: The role of local government*. <https://simonwhite.com.au/2018/02/06/local-business-environment-1-role-local-government/>.
32. Williamson, J., 1989. *Latin American Readjustment: How Much has Happened*, Washington: Peterson Institute for International Economics 1989.
33. Wolfenson, D. J., 1999. *Rethinking Development*. DC Vasington: World Bank.
34. World Bank Group <https://www.worldbank.org>
35. World Economic Forum <https://www.weforum.org>

Skraćenice

B2B	Business-to-business
BCF	Business Community Friendly
BFC	Business Friendly Cities
BFC	Business Friendly Community
BFC	Business Friendly Certification
BiH	Bosna i Hercegovina
FDI	Foreign Direct Investment
IFC	International Finance Corporation
JLS	Jedinice lokalne samouprave
LED	Local Economic Development
LEED	Local Environment and Economic Development
LC	Local Community
LG	Local Governance
LSE	London School of Economics and Political Science
RSAI	Regional Science Association International
UK	United Kingdom
UN	United Nations
USAID	United States Agency for International Development
WB	World Bank
WEF	World Economic Forum